

Temps de memòria

En aquesta obra va culminar la tasca creativa de Domènech i Montaner

Les columnes de la "Casa Fuster", exponent de l'arquitectura del s. XIX

Gerard Garcia-Ventosa

ARQUITECTE

L'edifici "Casa Fuster" és situat al final del passeig de Gràcia cantonada amb el començament del carrer Gran de Gràcia, de manera que les seves façanes principals donen a aquests dos carrers, i la façana posterior al carrer de Jesús. L'edifici ha estat concebut com un cos gairebé exempt, amb les tres façanes exteriors descrites i amb una silueta, sobretot en el coronament, que recorda el goticisme nòrdic. Aquesta obra arquitectònica fou projectada per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, per encàrrec del matrimoni Fuster, l'any 1908, i es va acabar el 1911.

L'edifici té una ubicació privilegiada, perquè es veu des de tots els punts del passeig de Gràcia, gràcies a la seva condició urbanística que el situa al cim i, a més, representa el punt de continuïtat del traçat d'aquest passeig, un dels més amplis de la ciutat amb el carrer Gran de Gràcia, d'una amplada més reduïda.

Un gran cos cilíndric

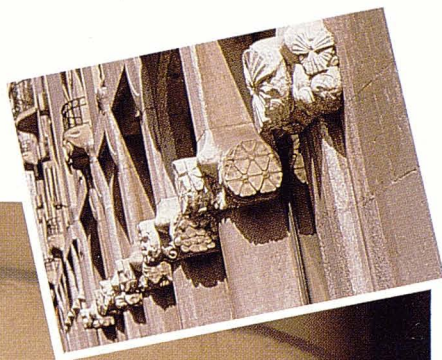
L'articulació entre tots dos carrers troba solució amb un gran cos cilíndric, (solució ja utilitzada per Domènech i Montaner en obres anteriors com ara el Palau de la Música Catalana, o l'Hospital de Sant Pau), que serveix d'element d'unió entre les dues façanes de l'edifici alhora que d'enllaç amb les tribunes obertes. Aquest element amb forma de torre circular, volada per tal de no irrompre a la vorera, que a la primera planta es fa més transparent, gairebé una galeria cobrada, encara estava més destacat arquitectònicament en el projecte original, perquè incloïa un pinacle en el coronament d'aquest angle.

Aquesta part més destacada de la façana queda suportada per una gran columna central, el capitell de la qual impressiona per la seva temàtica molt detallada: una successió de nius amb els ocells corresponents, com si haguessin triat per niar el lloc axial i preferent de l'edifici, emmarcats per unes grans fulles de palma, a manera de gran arbre protector. Dins d'un espai tan marcadament urbà, s'evoça tanmateix un record nostàlgic de la natura, representacions tantes vegades emprades pels modernistes.

Façanes al passeig de Gràcia i al carrer Gran de Gràcia.

Vista de la primera sèrie de capitells de la façana de planta baixa del carrer de Jesús.

Capitell central de la columna axial entre el passeig de Gràcia i el carrer Gran de Gràcia.

Aquesta finor en el tractament, molt detallat, contrasta amb els capitells del mateix edifici, situats a la façana del carrer de Jesús, on l'abstracció va simplificant qualsevol vestigi de realitat. Entre cada un i els altres hi veurem la varietat de tipologies florals que es desenvolupen al llarg de totes tres façanes, mostra de la gran creativitat de Domènech.

La composició de totes tres façanes és similar, encara que amb una diferent concepció volumètrica. Les dues façanes principals fan la impressió d'una volumetria més rica, a causa de l'existència de tribunes al pis principal, de les quals no n'hi ha a la façana posterior, molt més simple i plana. La riquesa volumètrica de dues de les façanes queda contraposada al valor expressiu pla de l'última.

En aquestes tribunes hi ha dobles columnes dòriques, molt estilitzades, que descansen sobre mènsules amb volutes d'inspiració d'origen jònic alhora assentades en unes altres columnes més gruixudes amb capitells de tema floral de tipus gòtic i perllongades fins a la planta soterrani.

Parelles de columnes

Aquestes columnes de suport de la planta baixa tenen un interès especial, ja que són, en realitat, una sèrie de parelles de columnes, col·locades perpendicularment a la façana. Aquesta composició es manté al llarg de les dues façanes principals, convertint-se en una sola columna a la façana posterior. L'ús de parelles de columnes separades un metre l'una de l'altra, és una constant en l'obra de Domènech i Montaner, ja iniciada en el cafè-restaurant de l'exposició de 1888, amb l'estructura de doble mur amb parelles de pilastres unides per arcs.

En aquestes columnes s'utilitza el marbre, gris a les bases, rosa als fusts i blanc als capitells. Aquesta gamma cromàtica és més suau i reduïda que la utilitzada en algunes obres anteriors amb més força de color (cas del Palau de la Música Catalana o l'Hospital de Sant Pau). Aquest cromatisme es perd a les columnes de la façana del carrer de Jesús, on són únicament de marbre blanc. Aquesta degradació més suau de color a la fa-

çana, és considerada per l'arquitecte Lluís Domènech i Girbau, besnét de l'autor de l'edifici C¹, com una tendència "veneciana" en el disseny de façanes.

Els capitells d'aquesta sèrie de parelles de columnes són de temàtica floral, l'exuberància de la qual es perd progressivament a la façana posterior, resolta amb dues successions de columnes simples. L'explicació d'aquesta evolució la trobem a l'article d'Oriol Bohigas "Lluís Domènech i Montaner, arquitecte modernista", on diu: "Es tracta d'una façana extremadament plana, dibuixada amb una gran perfecció lineal i en la qual els mateixos capitells —contradient i superant, per cert, els de les altres façanes que segueixen encara les formes florals del Palau o de l'Hospital— han estat reduïts a lleugeres incisions més geomètriques que vegetals, com un últim pas de la significativa evolució de l'ordre domenequíà². De fet, els últims capitells de la façana posterior, semblen més aviat una suggerència d'aquest element que no pas un element acabat.

Quant a les bases d'aquestes columnes tractades, també existeixen diferències entre les corresponents a la façana principal, que són amb forma hexagonal, (cosa que recorda directament un element mecànic: concretament una femella de cargol, que estigués recargolant la columna a terra, una possible al·lusió a l'avenç industrial del moment, contraposat al decorativisme estilístic coetani, present als capitells), i les de la façana del carrer de Jesús, convertides en una mera insinuació, amb més característiques de petit sòcol que de base sustentadora pròpiament dita.

Les propietats d'aquestes columnes comentades i de les façanes en general d'aquest edifici podríem relacionar-les (sense mimetismes purs) amb les d'uns altres moviments i períodes, com ara la Secessió Vienesa o amb capitells d'uns altres períodes històrics, especialment de l'edat mitjana, per una altra banda tantes vegades utilitzats com a referències durant el Modernisme, del qual Domènech i Montaner representa una figura capdavantera.

Dins de la planta baixa, la sèrie de parells de columnes torna a donar-se en el pas per a carruatges que travessa l'edifici per tots dos costats, fins arribar a la façana posterior, en un intent de donar a aquest pas el caràcter de carrer.

Tot i que es manté la mateixa concepció, tant en la utilització dels materials emprats a les façanes principals, com a les formes de les bases hexagonals, canvia el disseny del fust, ara estriat, i dels capitells, la forma dels quals, encara que també tenen motius florals, es més adient a la missió estructural teòrica d'aquest punt, que és la d'ésser precisament, punt d'arrencada dels arcs que suporten les voltes del sostre de la planta baixa.

A la resta de la planta, les columnes se situen de manera aïllada. El disseny d'aquestes columnes torna a la constant mantinguda en l'ús dels materials; és a dir, la utilització de marbre blanc a la base i el capitell i de marbre rosa al fust. El disseny de la base és diferent a les de l'exterior i a les del pas de carruatges, prenent la forma troncocònica amb petits relleus anulars. Els capitells es redueixen a

Detall de la segona sèrie de capitells de la façana de planta baixa del carrer de Jesús.

Detall d'un capitell pertanyent a la columna interior
d'un parell de columnes de la façana principal
en planta baixa.

un collaret al voltant de la columna amb motius vegetals i se separa el fust de la columna a l'arrencament dels arcs de suport de la volta del sostre. Aquest disseny de columna sembla el d'un arbre i es troba també a l'Hospital de Sant Pau.

A la planta pis, només es mantenen la sèrie de columnes parelles de les façanes del passeig de Gràcia i del carrer Gran de Gràcia que conformen les tribunes i les que conformen el gran vestíbul, ubicat sobre la zona central del pas de carruatges; per resoldre el ritme desigual entre les columnes que conformen el pas de carruatges, Domènech i Montaner perllonga les columnes de la planta baixa i hi afegeix unes falses columnes reunides en parelles, però no pas perpendiculars a l'espai, sinó longitudinalment, de forma que aquestes conformen el perímetre del gran vestíbul.

Referències a la part noble

L'aspecte formal de les columnes de la planta pis és molt diferent de les de la resta de l'edifici, ja que són de concepció clàssica, concretament d'estil jònic, amb volutes al capitell com a tret més significatiu. Precisament el fet d'haver triat l'estil clàssic per a la planta principal ens evoca una indirecta referència a la part noble de l'edifici (no tan ornamental com a l'exterior, d'inspiració medieval). Per una altra banda, aquestes columnes queden recolzades directament sobre el terra, sense la mediació de la base, tret que les estililitza més.

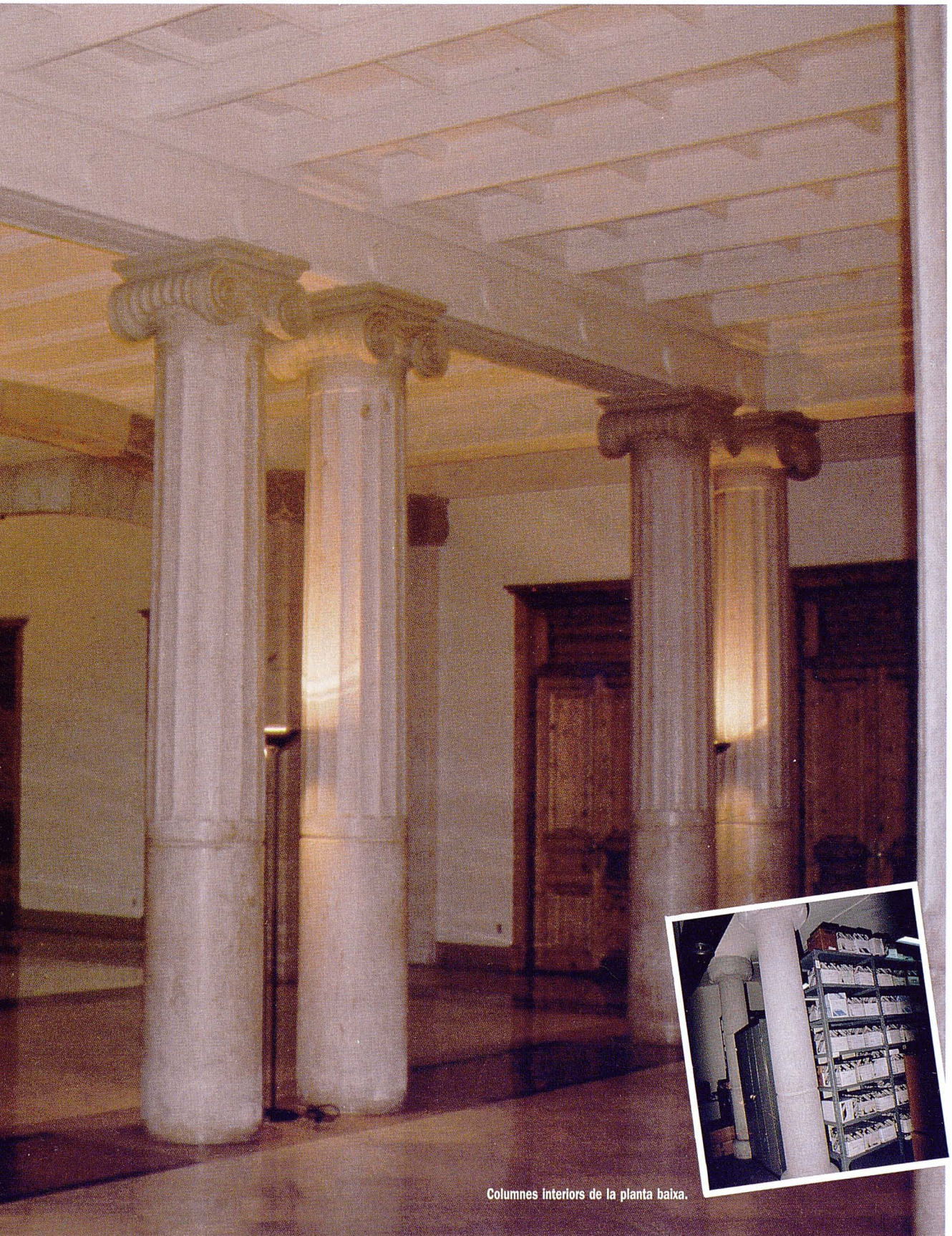
A la planta soterrani, les columnes són la prolongació de les de la planta baixa, amb un disseny però, molt més sobri, amb un material únic, marbre blanc, i amb la base amb forma de cilindre arrodonit a la part superior. El capitell té la forma també cilíndrica, més ampla que la base, amb unes incisions a mode de garlanda coronada per dues incisions anulars. Aquests capitells recorden el primitivisme dels del pre-romànic, i la seva ubicació al soterrani ens transporta a les criptes dels monestirs d'aquell període.

Arcs invertits a la fonamentació

Els fonaments d'aquest edifici són fets a base d'arcs invertits, de manera que transmeten al terreny les càrre-

Vista del gran vestíbul de la planta pis principal on s'aprecien les columnes aparellades que el conformen.

Columnes interiors de la planta baixa.

gues puntuals que arriben de les columnes, sistema ja emprat pels romans a les seves construccions, i admirat per Domènech, tal com defensa en el seu famós article "A la recerca d'una arquitectura nacional", on diu: "Subjectem las formas decorativas a la construcció com ho han fet las èpocas clàssicas;... estudiem los secrets de la grandiositat de les distribucions i de la construcció romana..."³. En el disseny de les columnes sempre hi és present aquest concepte, que es materialitza en una sobrietat i funcionalitat a les bases, i una decoració més exuberant als capitells.

Hem de fer constar que la no construcció del pinacle del cos circular, esmentada abans, no és l'única diferència important entre l'edifici construït i l'edifici projectat. L'escala d'honor que pujava des de la planta baixa fins a la planta de pis principal, era situada, segons el projecte original, sota el pati esquerre, mentre que a l'obra es va situar en una posició simètrica contraposada respecte a l'eix del pas per a carruatges, és a dir, per sota del pati dret. Aquest canvi durant el transcurs de l'obra, podríem explicar-la per la necessitat de deixar lliure la part esquerra de la planta baixa, en contacte amb els tres carrers, perquè servís millor la ubicació del Cafè Vienès, que va ocupar aquest espai durant molts anys.

Tractament auster del volum

Aquesta casa de Lluís Domènech i Montaner, representa una síntesi de les seves experiències urbanes anteriors, alhora que, per la singular situació de l'obra, adquireix una importància rellevant la imatge de l'edifici en el conjunt urbanístic.

De fet, encara que es tracta d'una de les últimes obres de Domènech, i malgrat l'evolució estilística comentada, a primera vista l'edifici manté un record viu del suport en la història que Domènech havia mostrat en les seves primeres obres (café-restaurant,...), manifestes en un tractament auster dels volums. Això es contraposa a les postures coetànies que tornen a fórmules acadèmiques defensades en nom d'un fals mediterranisme.

Amb una certa retòrica de tractament, en aquesta casa culmina la tasca creativa de Domènech i Monta-

Detall dels capitells d'un parell de columnes de la façana de la planta baixa del passeig de Gràcia.

Detall d'un capitell de la primera sèrie
de capitells de la façana de planta baixa
del carrer de Jesús.

Façana al carrer de Jesús.

Vista del passatge interior de carruatges on s'aprecien les característiques descrites de les columnes.

ner, encara que algunes de les solucions formals utilitzades (balcons, tribunes, acabaments) ja són presents en unes obres anteriors. El resultat, en definitiva, és una solució arquitectònica magistralment equilibrada.

Exponent d'evolució arquitectònica

Les columnes de la casa Fuster, són un exponent de l'evolució del concepte arquitectònic que les columnes han sofert al final del segle XIX. A l'arquitectura tradicional, eren concebudes com a conjunt estructural (base, fust i capitell), el fust amb la missió de suportar les càrregues dels sostres, i la base i el capitell com a elements encarregats de transmetre-les. La utilització en aquesta època de peces de ferro fos als elements estructurals, va palesar el paper de la base i el capitell com a elements de transmissió d'esforços, imprescindible en els elements de fusta, que era ja innecessari en els elements de pedra, però la tradició els havia mantinguts en el decurs del temps, i és en aquest moment

que passen a ser elements decoratius de manera que els possibilita una capacitat d'expressió més gran.

Domènech i Montaner, dins el marc de la recerca d'una arquitectura nacional catalana, afronta aquesta evolució d'una manera creativa i no pas mimètica. En dissenyar les bases de les columnes com a elements massissos i pesants, intenta de donar un sentit simbòlic d'arrelament de l'arquitectura en el terra.

Contràriament, els capitells presenten una evolució molt més rica que les bases, mostrant aspectes més eteris i imaginatius que, en alguns casos, com a la façana posterior de la casa Fuster, passen a ser una petita insinuació, com intuïnt el que poc després el Moviment Modern va realitzar suprimint de l'arquitectura aquests elements de transmissió. De totes maneres, en aquest camí de recerca personal, de noves propostes formals en la línia de l'avantguarda europea, Domènech i Montaner reconeix una admiració i un respecte pels grans corrents tradicionals, i els

pren com a punt de partida en la seva evolució creativa.

G.G.-V. □

Notes:

1. Domènech i Girbau, Lluís. "Lluís Domènech i Montaner o el Director d'Orquestra" Fundació Caixa de Barcelona. 1989.
2. Bohigas O. "Lluís Domènech i Montaner, arquitecte modernista" Nadala Carulla 1973.
3. Domènech i Montaner, Lluís. "En busca de una arquitectura nacional". La Renaixença, Barcelona, 31 d'octubre de 1877, pàg. 292-302.